

Peer reviewed Journal

Impact Factor: 7.265

ISSN-2230-9578

Journal of Research and Development

A Multidisciplinary International Level Referred Journal

June 2021 Volume-11 Issue-16

*Sustainable Development Goals: Initiatives,
Execution and Challenges*

Chief Editor

Dr. R. V. Bhole

'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot
No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.)

Guest Editor

Dr. Prof. H. B. Rathod

Principal
Gramin (ACS) Mahavidyalaya,
Vasantnagar (Kotgyal), Tal.
Mukhed

Executive Editors

Dr. V. T. Naik

Mr. B. C. Rathod

Co-Editors

Dr. D. K. Kendre

Mr. S. A. Jewale

Dr. U. D. Padamwar

Address

'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23,
Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

CONTENTS

Sr. No.	Paper Title	Page
1	भारत में लिंग असमानता प्रो.डॉ.कल्याण गुरुनाथ	1-
2	वर्तमान समाज विकास में संत साहित्य की भूमिका प्रा. रामकृष्ण बदने	3-9
3	सर्वसमावेशक वृद्धीमाठी दारिद्र्य निर्मूलनाची गरज कैलास सत्यवान शेलार	10-11
4	महाराष्ट्रातून भारतातील इतर प्रमुख भागात जाणारे लोहामार्गांचा एक भौगोलिक अभ्यास Dr.Achole.P.B, Swami.B.M	16-17
5	शाश्वत विकासात रा.से.यो.चे योगदान निलेश दे. हलामी	19-22
6	नांदेड जिल्ह्यातील लघू प्रकल्पामुळे सिंचन क्षमतेतील झालेला बदल (सन १९९१-९२ व २०१०-११ हे वर्ष तुलनात्मक पद्धतीने अभ्यास) डॉ.डी.एस.चव्हाण	23-25
7	शाश्वत विकास काळाची गरज प्रा. डॉ. जे. के. वाघमारे प्रा. डॉ. आर. एन. कस्पटे	26-29
8	भारतातील गरीबी निर्मूलनासाठी शाश्वत समजाकल्याणकारी विचार प्रा.मठपती जी.एच.	30-34
9	बद्धता नगरीकरण और इसके प्रभाव गिरीश टी. पंचभाई	35-39
10	प्राथमिक शिक्षा में बच्चों के मूलभूत सेवाओं का अध्ययन सीमा यादव डॉ.मृत्युञ्जय मिश्रा	40-41
11	स्त्री - पुरुष तुलना व स्त्रियांची शैक्षणिक स्थिती डॉ.गजानन बापुराव ठाकरे	42-46
12	शाश्वत विकास - एक अभ्यास प्रा. सौ. रुपाली गोवर्धन दिकोंडा	47-49
13	हिन्दी - मराठी दलित आत्मकथाओं में सामाजिक जीवन डॉ. व्ही. पी. चव्हाण.	50-52
14	गडचिरोली जिल्ह्यातील कामगारांचे प्रमाण: निरंतर विकास प्रा. डॉ. गणेश एल. धोटे, डॉ. जे. व्ही. दडवे, प्रा. डॉ. के. वाय. ठाकरे	53-57
15	स्त्रियांची सामाजिक व राजकीय स्थिती प्रा.डॉ.प्रदीप शा. ढोले	58-62
16	परळी तालुक्यातील पोषण घनता : एक भौगोलिक अभ्यास श्री. कैलास भास्कर लव्हाळे , डॉ. व्ही.एस.चिमनगुंडे	63-65
17	भारूड भक्तीनाट्याचे स्वरूप व तत्वज्ञान. प्रा.डॉ.शिवाजी सटवाजी वाघमारे	66-69
18	ठाणे - पालघर जिल्ह्यातील आदिवासी लोकसंख्येच्या लिंग गुणोत्तराचा भौगोलिक अभ्यास प्रा. मानकरे ज्ञानेश्वर रघुनाथ डॉ.के.बी कणकुरे	70-76
19	नांदेड जिल्ह्यातील करंडाई पीकाचा भौगोलिक अभ्यास प्रा.डॉ.यु.एस.कानवटे	77-80
20	गरीबी निर्मूलन वेध व अभ्यास प्रा.सौ. अरुणा ईटकापल्ले, प्रा. सारीका बकवाड	81-82
21	कोरोना व्हायरसचा पर्यटनावरील प्रभाव प्रा. डॉ. कळसकर सूर्यकांत नागनाथ	83-85
22	शाश्वत विकास ध्येये निर्देशांक आणि भारत प्रा. डी. बी. कोनाळे	86-87

e No.	23	शाश्वत कृषी विकास : एक भौगोलिक अभ्यास	प्रा.डॉ. विनकर विजय नागोजी	89-90
-2	24	NPS एक संस्था - एक चिकित्सक अभ्यास	प्रा. गोवर्धन कृष्णाहरी दिकोंडा	91-93
-9	25	कोकणातील लाल सोनं - जांभा दगड (Laterite stone)	Tendolakar Dipa Dattaram	94-96
-15	26	हृदगाव भोकर तालुक्यातील साक्षरता प्रमाण	बोधले कविता केरबा	97-100
-18	27	लिंगभाव व लिंगभेद असमानता सामाजिक समस्या: एक अभ्यास	प्रा.कदम करुणा लक्ष्मणराव	101-102
-22	28	शाश्वत उपाय जलपुनर्भरण एक भौगोलिक अभ्यास	प्रो. डॉ. नाईक व्ही.टी., प्रा. देठे एस. के.	103-105
-25	29	लिंगभाव समानता आणि साहित्य : स्त्री संतांचे समाज विकासातील योगदान	प्रा.डॉ.कविता चंद्रकांत लोहाळे	106-109
-29	30	राजर्षी शाहू महाराजांचे शैक्षणिक विचार व सद्यस्थिती	प्रा.डॉ.सखाराम यशवंतराव गारे	110-112
1-34	31	शाश्वत विकास आणि भारतातील ग्लोबल हंगर इंडेक्स	प्रा. रोहिणी निवृत्ती अंकुश	113-116
-39	32	लिंग समभाव : काळाची गरज	प्रा. कांबळे शिवाजी ईरबा	117-121
-41	33	अनुसूचित जातींच्या संकल्पनेचा विश्लेषणात्मक अभ्यास	प्रा.डॉ.वसंत तुकाराम नाईक नारायण हनुमंतराव पांचाळ	122-125
-46	34	चिरंतन विकास - एक भौगोलिक आढावा	प्रा.डॉ.अनिल निवृत्ती शिंदे	126-130
-49	35	लातूर जिल्ह्यातील प्राण्यांच्या बाजारकेंद्राचे व्यापारक्षेत्र एक भौगोलिक विश्लेषण	प्रा. डॉ. गोंड लक्ष्मणदेव संपतराव	131-133
-52	36	समाजाच्या जडणघडणीत साहित्याची भूमिका एक अभ्यास	प्रा.डॉ.बालाजी परबतराव खराबे	134-138
57	37	लिंगभाव विरहित समाज रचना एक अभ्यास	पांचाळ नारायण हनुमंतराव	139-144
62	38	दर्जेदार शिक्षण आणि वास्तव परिस्थिती	स.प्रा. भारतभूषण वामनराव बाळबुधे	145-149
65	39	नैसर्गिक व मानवी संसाधने एक अभ्यास	प्रा.डॉ.भरत माधवराव मुस्कावाड	150-154
-9	40	शाश्वत विकासात जलसंवर्धनामध्ये 'आभासी पाणी' संकल्पनेचे महत्त्व	डॉ. नागनाथ माधवराव फड	155-158
76	41	प्राथमिक व माध्यमिक विद्यार्थ्यांचा भाषाविकास	कदम गणेश पुंडलिकराव, प्रा.डॉ.वैजयंता ना.पाटील	159-163
80	42	दुर्बल घटकांचे सबलीकरण ग्रामीण विकासाचा मार्ग (ग्रामीण विकास विभाग)	डॉ. संजय भास्कर तायडे	164-166
2	43	भारत : शाश्वत वाढ आणि विकास	डॉ. हरी साधू वाघमारे	167-171
4	44	पर्यावरण संवर्धन काळाची गरज - एक चिकित्सक भौगोलिक अभ्यास	प्रा.डॉ. भाऊसाहेब सोनाजी देवकर	172-176

चिरंतन विकास - एक भौगोलिक आढावा

प्रा.डॉ.अनिल निवृत्ती शिंदे

भूगोल विभाग प्रमुख, डॉ.सी.डी.देशमुख कॉलेज रोहा, ता.रोहा, जि.रायगड.

Email- anilshinde.geo@gmail.com

गोषवारा

मानवाच्या वैज्ञानिक प्रगतीबरोबरच काही देशांच्या विस्तारवादी वृत्तीने जगातील बहुतेक देशांना पारतंत्र्यान लोटले. पारतंत्र्यातील देशांची नैसर्गिक साधनांची व अन्य संपत्तीची लूट केली गेली. त्यातूनच जग आज विनाशाच्या उंबरठ्यावर पोहचले आहे. संयुक्त राष्ट्रांची स्थापना झाल्यावर सगळ्यांना एकत्र आणून जगाचा एकत्रित विचार करायचे प्रयत्न झाले. पण त्यांना वेगवेगळ्या कारणांनी मर्यादा राहिल्या. पण खऱ्या अर्थाने विकासामाठी पर्यावरण रक्षणासाठी आणि मानवी स्वातंत्र्य अबाधित राखण्यासाठी जगाने एकत्रित प्रयत्नांची सुरुवात २०व्या शतकाच्या उत्तरार्धात झाली. १९९२ साली ब्राझिलमधील रिओ शहरात भरलेल्या पर्यावरणविषयक जागतिक परिषदेनंतर याला गती मिळाली. यामुळे अनेक प्रश्नांबंधी जगभरात एकत्रित प्रयत्न सुरू झाले, त्यांना गती मिळाली. जगातील मोठ्या परिसरात वन्य जीव, सागरी जीव यांना संरक्षण मिळाले, पृथ्वीभोवती जो ओझोन आहे, त्याला हानी पोहोचवणाऱ्या पदार्थांचा वापर अत्यंत कमी झाला, पर्यावरण रक्षणासाठी आर्थिक मदत पुरवणारी जागतिक व्यवस्था तयार झाली हे अशा प्रयत्नांचे महत्त्वाचे यश आहे. पण यातील बरेच प्रयत्न विशिष्ट प्रश्नांबद्दल होते. त्यामुळे अशा प्रयत्नांचे यश मर्यादितच राहिले. यानंतर मात्र सध्याची बदलणारी परिस्थिती व मानवी जीवनावरील आपत्तीचा विचार करून संयुक्त राष्ट्रसंघाने आपल्या सभासद राष्ट्रांसाठी 'चिरंतन विकास ध्येये २०३०' असा एक आराखडा सप्टेंबर २०१५ मध्ये तयार केला. त्यामध्ये जगातल्या सर्वच देशांनी चिरंतन विकासाची एकूण १७ ध्येये २०३० पर्यंत पूर्ण करायची आहेत असे ठरविण्यात आले आहे.

प्रस्तावना:-

"जो विकास चालू पिढीच्या गरजा पुढील पिढ्यांच्या गरजा धोक्यात न आणता पूर्ण करतो अशा विकासाला चिरंतन विकास (Sustainable Development) असे म्हणतात" म्हणजेच जो विकास मानवाच्या सध्याच्या व भविष्यातील गरजांची संतुलित पूर्तता करतो तोच चिरंतन विकास होय.

चिरंतन विकास याचा साधा अर्थ आहे चिरकाल विकास. तात्पुरत्या लाभाचा केवळ भौतिक सुविधा वाढवून पैशाच्या लोभाच्या हव्यासापोटी केला जाणारा व नैसर्गिक संसाधनांना ओरबाडणारा आणि त्यांचे कायमचे नुकसान करणारा विकास हा चिरंतन विकास नसतो.

थोडक्यात सध्याच्या पिढ्यांच्या गरजा भागविताना पुढच्या पिढ्यांना त्यांच्या गरजा भागविण्यासाठी संसाधने (जल, जंगल, जमीन, पर्यावरण) शिल्लक राहतील, अशा पद्धतीने विकास आराखडा तयार करणे म्हणजे चिरंतन विकास होय.

चिरंतन विकास ही संकल्पना सर्वप्रथम संयुक्त राष्ट्र संघ, जागतिक पर्यावरण आणि विकास आयोगाने 1987 मध्ये प्रकाशित केलेल्या आपल्या सामान्य भविष्याविषयीच्या अहवालात व्यक्त केली होती. या अहवालात असे म्हटले आहे की भविष्यातील पिढ्यांच्या गरजा भागविण्यासाठी निसर्गाची क्षमता धोक्यात न घालता लोक दैनंदिन गरजा भागवू शकतात आणि याप्रकारे विकास चिरंतन करू शकतात .

१९८७ मध्ये पर्यावरणविकास यावरील जागतिक (ब्रूटलंड) समितीने प्रथमच चिरंतन विकास ही संकल्पना वापरली सन १९९९-२००० मधील जागतिक विकास अहवालात यावर अधिक भर देण्यात आला. ही संकल्पना पर्यावरणाच्या संबंधात ओळखली जाते चिरंतन विकास ही संकल्पना दीर्घकालीन, भविष्याभिमुख, बळकट व फलदायी विकास असून ज्याचा संबंध चालू व भावी पिढ्यांशी जोडला जातो.

उद्देश :- १) चिरंतन विकासाचा आढावा घेणे.

विषय विवेचन

गेल्या २०० वर्षांत जागतिक अर्थव्यवस्था सहापटीने वाढली. औद्योगिक क्रांतीचा लाभ घेतलेल्या देशांमध्ये तर ती दहापटीने वाढली. त्या त्या देशांच्या राहणीमानात, आरोग्यसेवेत खूपच बदल झाले, पण या विकासाची त्या त्या देशाने मोठी सामाजिक किंमत चुकती केली आहे. कोणत्याही अविचाराने किंवा नियोजनाशिवाय झालेला अनियंत्रित विकास हा